

ברשותכם, הבה נעיין במאורע הנורא הכתיבה בפרשתנו, היא פרשת המקושש, דכתיב:

(**טו:לב-לו**) 'ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת; ויקריבו

אותו המוצאים אותו מקושש עצים אל משה ואל אהרן ואל כל העדה; ויניחו אותו במשמר כי לא פרש מה יעשה לו; ויאמר ה' אל משה מות יומת האיש רגום אותו באבנים כל העדה מחוץ למחנה; ויציאו אותו כל העדה אל מחוץ למחנה וירגמו אותו באבנים וימת כאשר צוה ה' את משה'.

הרב שמשון רפאל הירש מאיר ש"הפרשה הקודמת דנה בחטא עבודה זרה.. והיא מציגה אותו כעזיבת ה' ותורתו", ומבאר שיש עוד מצוה יסודית המעידה על מלכות ה' והיא מצוות השבת, באומרו: "והנה יש עוד מצוה שה' הפך בה מעשה- או מוטב, הימנעות ממעשה- לביטוי של הודאה בשלטון ה' על הארץ.. והמבטל אותה כופר- שה' שליט בגורל ובמעשה; לפיכך העובר עליו ענוש כרת וסקילה- כעובד עבודה זרה וכמגדף.. כי השבת עוצרת אותנו- במצות ה'- מלעשות מלאכה. ואותה שביתה מבטאת שתי בחינות בבת אחת: שכן בשביתה אחת אנו מניחין לפני כסא ה' גם את מעשינו גם את עולמנו; אכן הימנעותנו מלעשות מלאכה בשבת היא הודאה כפולה בשלטון ה'." נמצא שיש קשר הדוק בין מעשה חילול השבת, המסופר כאן בהמשך, לבין המצוות והמעשים שנזכרו בפסוקים הקודמים.

" ואכן אנו רואים את אותם 'בני ישראל' ואותה 'עדה', שראינו גם בתחילת הפרשה; אלא ששם הם מרדו בה' ובהנהגתו, ואילו כאן הם חזרו להיות נאמנים ברוחם; ואף על פי שהיו 'במדבר', ונגזר עליהם להיות נודדים באפס תקוה, כבר חזרו להיות מודעים לייעודם. הם ידעו שעליהן לקבל על עצמם את עול מלכות ה' ואת עול התורה, ובשם התורה הגנו על מצוותיה בפני כל העדה.. כל ניסוח הסיפור הזה.. מורים שהכתוב מדגיש כאן בהדגשה יתירה את יוזמת העם. לא נאמר כאן: 'ויצא איש ויקושש עצים ביום השבת, ויביאו אותו אל משה וגו'', אלא נאמר: 'ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו וגו' ויקריבו אותו הנמצאים אותו וגו''- ועל ידי כך מופנית תשומת לבנו לפעילות בני ישראל ולהתערבותם למען התורה, יותר מאשר לחוטא עצמו.

"מקושש עצים": נסתפקו גם חז"ל (**שבת צו**): אם המקושש עבר על מלאכת תולש או מעמר, או מעביר ד' אמות ברשות הרבים; אם נקבל את השיטה האחרונה, הרי הערת הפתיחה 'ויהיו בני ישראל במדבר', קשורה בקשר מהותי למאורע כולו, שהרי אמרו (**שבת ו**): שהמדבר נחשב רשות הרבים רק בזמן שישראל שרויין במדבר. אם נניח

עתה שהמקושש העביר ד' אמות ברשות הרבים, הרי למדנו רק מהערת הפתיחה -
זיהיו בני ישראל במדבר - שהיה במעשהו משום מלאכה אסורה. יחד עם זה הרי אותו
הערה מונעת טעות, שאלמלא היא היינו רואים מקרה זה כתקדים והיינו דנים על פיו
את המדבר בזמן הזה.

“ ונקשור לכך עוד הערה: הרי מומר לחלל שבת בפרהסיא דינו כדין מומר לעבודה
זרה, והוא נחשב מומר לכל התורה כולה. זוהי אפוא העבירה היחידה שחומרתה
תלויה בכך שהיא נעשית בפרהסיא, ורק במקרה זה היא דומה לעבודה זרה; כאן
למדנו מסמיכות הפרשיות שחילול שבת חמור כעבודה זרה, ולפיכך יש חשיבות גדולה
להערה שבני ישראל היו במקום הפשע, והפשע נעשה בנוכחותם. נזכור שהמושג של
'פרהסיא' ו'פרסום' אינו מוגבל רק לנוכחות הממשית של עשרה מישראל, אלא הוא
מתקיים גם במקרה שהחוטא יודע שיתפרסם הדבר.. וכן בכל חילול שבת שעונשו
מסור לבית דין שלמטה - הרי החטא נעשה לעיני הרבים הוא שקול והוא כעבודה זרה,
כי העדים וההתראה, המזכירים לחוטא את הדין ואת עונש החטא, משווים לנגדו
בשעת המעשה את הפומביות המלאה של הכלל; ובאומרו 'אף על פי כן' הרי הוא
מוסר את עצמו לבית דינו של הכלל הזה.. נמצאת אומר: הדגשת הכתוב, שבני ישראל
נוכחו בחטא המקושש, יש בה כדי לנמק את ההלכה שרק חילול שבת בפרהסיא שקול
כעבודה זרה.

“ויקריבו אותו המצאים וגו'": הכתוב חוזר ומתאר את הנושא המצאים אתו מקשש
עצים.. הם לא רק ראו אותו עושה את המעשה, אלא מצאו שהוא עשה את המעשה
ואפשר לייחס לו את המעשה מכל הבחינות; הוה אומר: הוא פעל מתוך ידיעה ברורה
של האיסור ושל עונשו, והם לא יכלו לעמוד על ממצא זה אלא כאשר המשיך את
מעשהו אחר ההתראה.

“ויניחו אותו במשמר": עדיין לא נתבאר פה מה המיתה שיומת בה. יודע היה משה
רבינו שהמקושש במיתה, שנאמר (כי תשא לא:יד) 'מחלליה מות יומת', אלא (סנהד'
עח:)
'לא היה יודע באיזה מיתה נהרג'. אך אף על פי כן ההתראה שניתנה לו היתה
מספקת, אם די שיודיעוהו שהוא חייב מיתה, ואין צורך שיודיעוהו באיזה מיתה הוא
נהרג (שם פ:). אולם לר' יהודה אין ההתראה שלמה עד שיודיעוהו באיזו מיתה הוא
נהרג, ולשיטתו המקושש נהרג על פי הוראת שעה.. אף על פי שכבר נאמר להם
'מחלליה מות יומת', וסתם מיתה היא חנק, אף על פי כן הסתפקו באיזו מיתה יומת
המקושש, שכן חילול שבת בפרהסיא שקול כעבודה זרה, ולפיכך העלה משה על דעתו
שעונש שניהם יהיה דומה.. גם בכך מתגלה היחס ההדוק שבין פרשת המקושש לבין
פרשע עבודה זרה שלפניה.”

ובא יתברך לבאר את המיתה היאותה, כמפורש בקרא.

האור החיים הקדוש גם פירש את חטא המקושש בדרך שאוה לו **הרב הירש**, באומרו: "ויהי בני ישראל במדבר וגו'": קשה, מה בא הכתוב להשמיענו שהיו ישראל במדבר? ויתבאר על פי מה שאמרו חז"ל: אמר רב יהודה אמר שמואל, מקושש מעביר ד' אמות ברשות הרבים היה" ומצינו מאמרם ז"ל במק"א שבזמן שהיו ישראל שרויים במדבר, בזמן שהוא חשוב כרשות הרבים (**רש"י שבת ו**); מסכם המחבר: "הא קא משמע לן דאי אכא רבים מצויים עכשיו במדבר תדיר גם כן הוא בכלל רשות הרבים.

" והוא מה שאמר הכתוב כשרצה להודיע עון המקושש שהוא מעביר ד' אמות לסברת רב יהודה, הקדים לומר ויהיו בני ישראל במדבר, פרוש ובזה הוא שנחשב לו חילול השבת להתחייב מיתה, אבל אם לא היו ישראל במדבר, הגם שהיה מעביר ד' אמות שם, אינו חייב, שאין לו דין רשות הרבים.

"וימצאו איש וגו'": אמר לשון מציאה, יתבאר על דרך אמרם (**ילק"ש**): שאמר להם משה: צאו וראו אם יש אדם שחלל את השבת וגו', לזה אמר וימצאו, על דרך אמרו (**אסתר ב:כג**) ויבקש הדבר וימצא... 'מקושש עצים ביום השבת': הקדים המעשה קדם זכרון היום... לומר שלא נתעלם ממנו שבת כשעשה מעשיו; שאם היה מקדים זכרון שבת, היה נשמע שמצאוהו ביום השבת, פרוש הידוע אצלם", ואולי לא אצלו, "אבל מאמרו 'מקשש עצים ביום השבת', יחזור זכרון השבת אל המקושש, שידוע כי שבת הוא.

" ורבותינו ז"ל (**ספרי**) נתחכמו להוציא דבר זה, שידוע היה שהוא שבת, ממה שכפל בפסוק שאחרי זה מקושש עצים, שבא לומר שהודיעוהו ששבת, הוא חזר לקושש; ולדרכנו טעם שכפל לומר פעם ב' 'מקושש', להודיענו שלא היתה שגגת מלאכה, אלא הודיעוהו כי הוא מלאכה שחייב עליה, והוא אומר 'אותו מקשש', פרוש הוא היה יודע כי עושה מלאכה, ובזה היה לו זדון שבת וזדון מלאכה".

ומחסדנו המחבר ללמד מסמיכות מצות ציצית לפרשת המקושש, בהערות: "ויואמר ה' אל משה מות יומת וגו'": טעם שינוי פרשה זו שאמר ויארר, מה שאין כן בכל התורה,

שבכלן הוא אומר וידבר, יתבאר על פי מאמרם ז"ל (**תנא דבי אליהו**) שאמרו:

שכשראה משה מעשה המקושש, אמר לפני ה': בימי החול לובשין ישראל תפלין וזוכרין המצוות, ביום השבת במה יזכרו? והשיב הקב"ה: הרי אני נותן להם מצות ציצית שבה יזכרו וגו'; לזה אמר ויארר, פרוש: אמירה המסעדת את לבו במבקשו".

הכתב והקבלה, כדרכו הייחודית בלמד רזי לשון המקרא, מבאר: "מקשש עצים".

מקשש פעל מרובע מן הכפולים, הקש הוא התבן הדק או העצים הדקים, ונגזר ממנו 'מקשש', כלומר לקיטת הדברים הדקים או תבן או עצים. הנה על הקליטה לבדה לא

התחייב מיתה רק על אוספו אותם יחד, והמאסף דברים המפוזרים יחד הוא מלאכת מעמר; או שנתחייב מיתה על העברתו אותם בשעת לקיטתו ד' אמות ברשות הרבים. אמנם לפי זה עיקר החלולאינו מוזכר בתורה.

“המוצאים אותו מקשש, שהתרו בי ולא הניח מלקושש, דאם לא כן 'המוצאים אותו מקוששים עצים' למה לי, הרי כבר כתיב 'וימצאו איש מקשש עצים', והיה די לומר 'ויקריבו אותו אל משה..אלא הכי כאמר: 'ויקריבו אותו המוצאים אותו', עודו מקושש ולא הניח מלקושש..וניל מדעת רבותינו..(ש)לא פירשו מלת 'המוצאים' לשון השגת דבר ופגישתו, רק פירשוהו לשון השגת שכל..וטעמו: השיגוהו והבינוהו העונש אשר יקרהו, שהמחלל שבת חייב מיתה, והיינו התראה.

“ ואם תשאל: למה בחר הכתוב להוציא ענין ההתראה והודעת ענשו בלשון 'המוצאים אותו', ולא בחר בלשון ברור יותר, המודיעים לו עונש מקושש, נראה לי שבא הכתוב בלשון זה לכלול עוד תנאי הכרחי למחוייבי מיתת בית דין, דלא די בהתראה והודעת העונש לחוד, כי צריך המחוייב לקבל התראה זו, ואמר 'על מנת כו אני עושה', ויתיר עצמו למיתה. וענין זה נכלל גם כן בלשון 'המוצאים אותו'; מלת 'אותו' יבואר לפי זה מלשון **(וישלח לד:טו)** 'זיאותו לנו האנשים'. ששרשו אות..ומזה **(בא יג:טז)** 'וקשרתם לאות על ירך', שטעמם לשון התרצות..וטעם 'המוצאים אותו' לפי זה, חקרו ומצאוהו מתרצה להיות מקושש אף שנתודע לו ענשו.

“ ודע דבמדרש איתא דהמקושש לשם שמים נתכוין, שהיו אומרים ישראל: כיון שנגזר עליהם שלא לכנסו לארץ ממעשה המרגלים, שוב אין מחוייבין במצות; עמד וחלל שבת כדי שיהרג, ויראו אחרים **(תוס' ביב קיט:)**, וקרוב לזה אמר **יונתן בן עוזיאל** בתרגומו בשינוי קצת, “ונרחיב עינין בזה הדבר הפלאי בהמשך מאמרנו.

האברבנל גם פתח פירושו בהקשרה לרישא פרשתינו, באומר: “כפי דעת **האבן עזרא**, אחרי שזכרה התורה עונש העושה ביד רמה, בעבור שנשאו קול כל העדה וגדפו את השם על דבר המרגלים, זכר הכתוב גם כן עניין המקושש עצים ביום שבת, כי עשה ביד רמה לחלל היום המקודש ההוא; ואמרו שהיו בני ישראל במדבר; יראה שאין עניין לו. כי בידוע שבמדבר היו, ועדיין לא נכנסו אל הארץ. ומפני זה חשבו המפרשים **(רשי')**, שהיה זה בשנה ראשונה, כשנצטוו במרה על מצות השבת.

“ אבל אין ראוי לסבול הבלתי סידור שיתחייב מזה בפרשיות התורה וסיפוריה, ולכך נראה שקרה זה אחר ענין המרגלים, כסדר הפרשיות, כי כמו מה שעשו שם ישראל בהיותם מסופקים בנבואת משה וייעודיו, קרה להם מה שקרה מהרעה, כן קרה בהיותם שמה עוד עניין אחר, לא מחטאות הציבור, אלא מיחיד אחד שחילל את השבת, ויהיה מכחיש בזה חידוש העולם ובריאתו, ומפני זה נידון למות. ולפי שזה גם

כן קרה במדבר פארן, לזה אמר: 'זיהיו בני ישראל במדבר'.

" ואפשר לפרש עוד, שבעבור שהיו ישראל במדבר, מקום שאין העצים מצואים עד למרחוק, יצא האיש ההוא ממקומו ביום השבת, והלך חוץ לתחום ביום השבת, בהפך מה שצויה התורה: (בשלח טז:כט) 'אל יצא איש ממקומו'. ולזה אמר: 'מקושש עצים ביום שבת', שאין פירוש 'מקושש' כורת, אלא לוקט אותם אחד הנה ואחד הנה, מלשון (שמות ה:ז) 'וקוששו להם תבן'- ואין לקיטת עצים אחת מאבות מלאכות, כי לא חטב ולא עימר; אבל היה חטאו שלא ישב במקומו, והלך חוץ לתחום.

" והמוצאים אותו עושה זה והתרו בו, והוא התמיד במרדו ביד רמה, הקריבוהו אל משה ואל אהרן ואל כל העדה, לראות אם היה העדה מחוייבת להענישו. ולפי שלא נתברר שם דינו, הניחוהו במשמר.. 'כי לא פורש מה יעשה לו', רוצה לומר: איזה מיתה ימות בעונשו. ולפי שהכתוב אומר בשבת: 'מחלליה מות יומת', ועתה פירש שהמיתה תהיה סקילה. ואפשר לפרש שלא היה הספק באיכות ממיתות בית דין, אבל שהם ספקו.. את תהיה מיתתו בידי שמים או בבית דין של מטה, וזה 'כי לא פורש מה יעשה לו'.

" והוצרך הקב"ה לפרש: 'מות יומת האיש רגמו אותו באבנים כל העדה מחוץ למחנה', רוצה לומר: אל יפטר העדה את עצמם מהמיתו, כי הם בעצמם ירגמוהו ומת; ואין לחוש פן יטמאו בזה את מחניהם, כי הנה יעשו את זה מחוץ למחנה, במקום מיוחד לזה הנקרא בית הסקילה.. ולפי שבפעם זה ביאר להם את הדין, שכל מקום שנאמר 'מות יומת'-- וכאשר הוסיף 'ורגמו אותו', שהרי פסקין ש'מות יומת' בחנק- "לכן נאמר: 'ובני ישראל עשו וגו'', שעשו כן מכאן והלאה.

" ויתכן שאותם המוצאים את המקושש יוצא מחוץ לתחום, שאלוהו אנא הולך, והוא השיב: לקושש עצים, והתרו בו שלא יעשה כן, שהיה בן מות על ככה, ולא חשש. ומצאוהו בבואו שהביא את העצים מחוץ לתחום, ולכך היתה מיתתו בעדים ובהתראה. ואפשר לפרש 'מקושש עצים', שהיה חוטב וכורת בידי, ועושה עצים קטנים מהעצים הגסים הגדולים, כי 'מקושש' הוא מלשון: קש, והוא שם הנאמר על העצים הדקים מאד. והיתה אם כן מלאכתו מהאבות מלאכה, ולכן אמר 'מקושש עצים', ולא אמר 'מביא עצים' מחוץ לתחום".

הנצי"ב, בפירושו **העמק דבר**, פותח דבריו בלמד זכות, כאשר כתב הרב הירש בסיפא דבריו, כאשר הבאנו, באומרו: 'זיהיו בני ישראל במדבר': הוא מיותר, והלא ידענו את זה; אלא כמו שכתבו **התוספות**, בשם מדרש, שהמקושש נתכוין לשם שמים, דישראל סברו שאין התורה נוהגת אלא בארץ ישראל.. ומשעה שנגזר עליהם להיות ארבעים שנה במדבר ולהיות גולים ממקום למקום.. לא הקריבו קרבן צבור, להכי

כסבורים שפטורים ממצוותעד שיבואו לארץ ישראל. ולזה בא המקושש להראות שימיתו אותו על חילול שבת, ומשום הכי כתיב 'זיהיו בני ישראל במדבר', שזה גרם את מעשה המקושש.

"וימצאו: 'זיראו' מיבעי- מכאן דרשו בספרי שמשם העמיד שומרים על זה, ופירושו אם כן: שחפשו ומצאו; וטעם שהעמיד, הוא משום שהיה הדור פרוץ בחילול שבת, כמבואר בספר **יחזקאל (כ:ג)**: 'זימרו בי בית ישראל במדבר..ואת שבתותי חללו מאד', שחללו שבת מאד במדבר..ולא על מעשה זה דמקושש" דברו, "דלא שייך לומר על מקרה אחד זה הלשון; אלא כל הדור היו פרוצים בחילול שבת, ומשום הכי הוצרך משה ובית דינו להעמיד שומרים ומשגיחים..והכל למדים מדכתיב 'זימצאו'.

"כי לא פורש וגו'": ידוע מאמרם ז"ל שיודעים היו שבמיתה, אלא שנפל ספק באיזה מיתה, והקשו **התוספות (שם בסנהד' עח:)** מה זה הספק בחילול שבת יותר מכל שאר חייבי מיתות בית דין, דכתיב סתם 'מות יומת', שהחנק, ויישבו, שהבינו דבשבת חמור..שמחלל שבת הרי זה ככופר בעיקר", כאשר הבאנו מהרב **הירש** ברישא זה המאמר, "והיה מקום לדון בזה שדינו גם כן כעובד עבודת כוכבים".

ומאשר בא הכתוב לאמור 'רגום וגו'', מפלפל המחבר, "הייתי אומר דלעולם מחלל שבת לדורות בחנק ורק הוראת שעה הוא במקושש; או סלקא דעתך דדוקא הוא שהיה בפרהסיא שדינו כמו כופר בעיקר ועובד עבודה זרה הוא בסקילה, מה שאם כן בסתם מחלל שבת הוא כמשמעו בחנק.

"כאשר צוה וגו'": פירוש: לא כמשמעו של הדבור שכל העדה ירגמו באבנים, אלא כמו שהיה משה מקובל דיני סקילה", במעמד כל העדה, דכתיב (**שפטים יז:ז**) "יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו".

רבינו בחיי חידש אשמה באומרו 'זיהיו בני ישראל במדבר', בדרשו שלא בא לשבח המקושש, אלא אדרבא, להוסיף לו אשמה, בביאורו: "ידוע כי כל ענין המרגלים וענין מקושש עצים גם קרח במדבר היה, ומה טעם שיזכיר בכאן 'זיהיו בני ישראל במדבר?' ויתכן לפרש כי הוא להפליג על גודל חטא המקושש, ולכן הוצרך להזכיר 'במדבר'.. לומר כי במדבר שהיו בו ישראל, והמן יורד בכל יום, שהוא מן הנסים המפורסמים המורים על חידוש העולם, שם נמצא מקושש זה לחלל שבת ולבא כנגד החדוש.

"או יאמר 'זיהיו בני ישראל במדבר', לפי שנגזרה גזרה בחטא מרגלים שיתעכבו שם..הוצרך לומר עוד 'זיהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש', כלומר בדין הוא שיהיו בני ישראל במדבר, מלבד הגזרה שנגזרה בחטא המרגלים, לפי שיש ביניהם עברות אחרות כגון מחללי שבתות ומזלזלים במצות ציצית, וזהו סמיכות הפרשיות".

וממתיק המחבר את מקחו בהבאת רז מתורת האמת, בביאורו: "ויש _____ להתעורר במה

שהזכיר בפרשה זו כמה פעמים 'אותו': 'זיקריבו אותו המוצאים אותו.. ויניחו אותו', ולא אמר 'ויניחוהו' כמו שאמר במקלל..ועוד למה נקרא בלשון 'מקושש', היה לו לומר 'מלקט' עצים בשבת, כי לשון קשישה אינו נופל כי אם על תבן וקש..ולשון לקיטה נופל על עצים.

" יש בזה ענין, ידוע כי העולם ששה קצוות, ונבראו בכח השם הנעלם בששת חותמות, כל קצה וקצה בחותם אחד, ונבראו בששה ימים. והנה השבת נקראת 'אות'; והמקושש הזה כפר באותו האות ובחדוש העולם ועשה הקדש חול, והשבת כשאר הששה. ועל כן נקרא 'מקושש', כלומר: מקו ששה, כי יצא מהקו האמצעי של ששת קצוות וכפר בשביעי שהוא היכל הקדש, והבן זה", ואשרי הזוכה להבין דבריו הנשגבים.

המלבי"ם, בביאורו **התורה והמצוה**, הלך בדרך שפסל **האברבנל**, באומר: 'ויהיו בני ישראל במדבר', לשון זה סתום, דפשיטה דהיו במדבר כל ארבעים שנה, ופרשו חז"ל שלמד שמעשה זה היה בתחילת חנייתם במדבר, שבעת שנסו מים סוף הלכו ג' ימים במדבר שור, וחנו במרה..ושבו לים סוף, ואחר כל יצאו מן המדבר ומשם שבו למדבר וחנו במדבר סין, ונשאר במדבר בקביעות; ובמרה נצטוו על השבת, ובט"ו לחדש אייר שבאו למדבר סין ויהיו ונשאר במדבר היו שבת ראשונה, ושמרו אותו. ובט"ז אייר ירד להם המן, ויהי ביום השביעי (והוא שבת שניה) יצאו מן העם ללקט, ואז היה גם מעשה המקושש.

"ויומצאו איש מקושש עצים": פעל 'קשש' מצאנוהו על האוסף גדולי קרקע, כמו 'וקוששו להם תבן', וזה נקרא בשם 'מעמר'..ועל זה **בשבת (צו)**: רבי אליעזר בן יעקב אמר: מעמר היה, ולפי זה 'מקשש הוא פעל בינוני'; ושמאל אמר שם דמקושש מעביר ד' אמות ברשות הרבים היה, וצריך לומר דשמאל מפרש שמקושש אינו בינוני פעל, רק שם תאר על שם אמנותו, שאמנות האיש הזה היה שהיה מקושש עצים, ומצאוהו ביום שבת שיצא להביא עצים הביתה, והיה מעביר.

"ויומצאו איש", לשון מציאה מצין תמיד שמצא דבר המחפש והמבקש..והיה לו לומר: 'ויראו איש מקושש'..על כן פירשו חז"ל שמשה העמיד שומרים לזה, כי היה בשבת השניה של המן..והתרו בהיוצאים והניחו כליהם, ועל כן לא נתחייבו מיתה, רק המקושש קבל התראה ונתחייב מיתה.

'מות יומת': "דמקושש הוראת שעה היה, כי לא התרו בו במיתת סקילה, כי לא ידעו באיזה מיתה נהרג..אבל מה שהמיתו אותו היה כדין, כי על כל פנים התרו בו למיתה קלה, והדין שאם אינו יכול להרגו במיתה הכתובה, יכול להמיתו בכל מיתה.. ובמיתה סתם התרו בו.

"ויוציאו אותו אל מחוץ למחנה", כבר נלמד זה ממגדף, שכתוב 'הוצא את המקלל אל

מחוץ למחנה'. ולדעתי דבר גדול למד בזה כי המגדף והמקושש היו ביום אחד.. ודנו את המגדף תחלה, ונשארו הבית דין קבועים חוץ למחנה לדון את המקושש אחר כך; וכמו שכתוב 'ויקריבו אותו אל משה ואל אהרן', ופרש למעלה שבבית המדרש היו יושבים, כי היו יושבים שם מכבר מדין המקלל".

הרב זלמן סורוצקין, בחיבורו **אזנים לתורה**, הרחיב למד על ענינו, באומר: "וימצאו איש מקושש עצים ביום שבת": מלמד שמנה משה שומרים וימצאו אותו מקושש (**ספרי**), דאם לא כן למה נאמר 'וימצאו', ולא 'ויראו', שמע מינה: שחפשו ומצאו; ומי המה: השומרים דמנה משה להשגיח על שמירת השבת".

מבאר המחבר הצורך הגבוה לזה השמירה, בהערתו "שיש בשבת ב' אזהרות: א' אזהרה לכל יחיד לשמור את השבת; ב' אזהרה על הכלל ועל הפרט להשליט את השבת על כל אחד ואחד מישראל. על הראשונה נאמר: 'ושמרו בני ישראל את השבת', ועל השניה: 'לעשות את השבת'; וטעם אזהרה ' מפני שחילול שבת של יחידים פוגם את שמירת השבת של כלל ישראל (אלה מעידים על חידוש העולם על ידי הקב"ה בששה ימים, ואלה, את ההיפוך, ונעשו כב' כיתי עדות המכחישות את זה). ולפיכך אנו רואים, שכמעט בכל מקום, שיש דורסין על השבת ברגל גאוה ובזז, יש מצילין.. ולמדו זאת ממשה רבינו".

הרב הירש ראה במעשה בני ישראל בענין המקושש שבח לבני ישראל, על קפידתם למצוות ה'; אך **רש"י**, **מספרי**, מפרש אחרת, באומר: 'זיהו בני ישראל במדבר וימצאו וגו': בגנותן של ישראל דבר הכתוב, שלא שמרו אלא שבת ראשונה, ובשניה בא זה וחיללה'- והוא כאשר פירש **המלבי"ם**, כאשר הבאנו.

מתמיה **הרב יוסף סלנט**, בחיבורו **באר יוסף**: "ויש להבין למה נתגנו בזה כל ישראל, כיון שלכאורה עשו כן כל מה שאפשר היה להם לעשות, כמו שאמרו ב**ספרי**: 'וימצאו איש מקושש עצים', מלמד שמינה משה שומרים וימצאו אותו מקושש. ומכל המון ישראל לא היה מחלל שבת רק זה האחד; וכשראוהו מקושש התרו בו שלא יחלל את השבת, וכשעבר על ההתראה הביאוהו אל משה ואהרן ואל כל ישראל, וחבשוהו במשמר עד ששמע משה מפי ה' מה לעשות בדינו, ואז הוציאוהו כל העדה מחוץ למחנה ורגמו אותו באבנים כאשר צוה ה' את משה.

" אם כן, מה היה להם לישראל לעשות עוד שלא עשו, עד שיגנו את הכלל כולו עבור זה היחיד, ועל כגון זה דא הלא יאמר 'האיש אחד יחטא ועל כל העדה יקצוף', לגנות את הכלל כולו. ויש לפרש בזה.. מה שבלוחות הראשונות נכתב 'זכור את יום השבת לקדשו', ובלוחות אחרונות נכתב 'שמור', ואמרו על זה חז"ל (**שבועות כ:**) 'זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו'. (ויש לומר) דבמצות שמירת השבת שנצטוונו, יש בו ענין מה

שאינו בשאר מצוות, דאף על פי שעל כל מצוות התורה אמרו בגמרא (**שבת נד**): 'כל מי שאפשר לו למחות באנשי ביתו ולא מיחה נתפס על אנשי ביתו, באנשי עירו נתפסו על אנשי עירו, ונענש עליהם'.

" אולם בכל זאת לא נוכל לייחס למי שלא מיחה עליה כאילו הוא בעצמו עבר אותה העבירה; אלא נקרא סתם חוטא על מניעת התוכחה במה שלא מיחה בו, ולא מנעו מהעבירה.. אבל לא כן הוא בשמירת השבת, דאמרו חז"ל (**שבת נד**): 'פרתו של ר' אלעזר בן עזריה היתה יוצאת ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים, ואמרו בגמ' שם, לא שלו היתה, אלא של שכינתו היתה, ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו. " ומוכח דבענין שמירת שבת, במה שלא מיחה בשכינתו, כתבו עליו 'פרתו' היתה יוצאת, כאילו הוא בעצמו עבר על זה. וביארנו דמטעם זה 'זכור ושמור' בדיבור אחד נאמרו, 'ד'זכור' הוא על הכוונה לזכור את יום השבת לקדשו, הוא בעצמו, מה שצריך הוא לקיימו, ו'שמור' נאמר על מה שהוא צריך לשמור גם על אחרים שלא יחללוהו, שזהו הגדר של שמירה; כמו מי שהוא שומר איזה חפץ שמסרו לו לשמור, שהוא אחראי על החפץ שלא יגנב ולא יאבד, ולא יארע לו שום נזק ממי שהוא, ועל כוונה זה 'זכור ושימור' בדיבור אחד נאמרו.. הם יחד דיבור אחד ומצוה אחת שאי אפשר להפרידם ולחלקם זה מזה- מי שלא קיים אחד מהם, חסר לו גם בקיום חלק השני- שאפילו אם יקיים הוא בעצמו את השבת, אבל אם לא ישמור אותו בכל יכולתו שיהא נשמר גם מאחרים שלא יחללוהו, ולא קיים את ה'שמור', חסר גם בקיום ה'זכור' את יום השבת לקדשו, וזהו נכלל במאמרם שאמרו (**שבועות כ**): 'כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה'. היינו דאם קיים את ה'שמור', שלא יתחלל על ידי אחרים, קיים בשלימות גם את ה'זכור', הנאמר על שמירתו הוא בעצמו את השבת; וכל שאינו בשמירה, שלא התאמץ לשמור את השבת שלא יתחלל על ידי אחרים, חסר גם בקיום הזכירה שנצטווה הוא בעצמו על השבת.

" והנה כאן במעשה המקושש, יש לכאורה לתמוה על אלו שראו אותו שהולך לקושש עצים והתרו בו, שלא יעשה מלאכה ביום שבת, והוא לא שמע אליהם, למה הניחו אותו לבצע מעשהו ולהביאו אחר כך למשה? הלא אלו השומרים היו צריכים תיכף לתפשו ולעכבו בכח שלא יחלל את השבת, והם לא עשו כן, אלא רק התרו בו קודם המעשה, ואחר שגמר מעשה החילול אז הביאוהו למשה; ובהכרח צריך לומר, דאם אמנם שמינו שומרים ונפוצו בכל סביבות מחנה ישראל, להזהיר את העם מחילול שבת", כמאמרם ז"ל, "אבל במקום שהיה המקושש, לא היו שומרים די מספיק שיהיה בכוחם לתפשו ולעכבו בכח שלא יגמור מעשה החילול, דאם היה בכוחם למונעו, בודאי שהיו מונעים בעדומלחלל את השבת.

“ נמצא דבאשמתם של ישראל שלא התנדבו שומרים מרובים יותר, מצד זה יצא החילול שבת למעשה, וכיון דלפי מה שנתבאר לעיל, דבענין השמירה שלא יתחלל השבת אפילו על ידי אחרים, החמירה התורה עד כדי כך שאם לא קיימו את השמירה כראוי, אז חסר גם בשמירת עצמם, וכאילו הם בעצמם חללוהו; ולכן כתוב כאן 'דבגנותן של ישראל דבר הכתוב, שלא שמרו אלא שבת ראשונה, ושניה חללוהו', היינו דבמה שלא שמרו כדבעי, גילה עליהן הכתוב כאילו חיללוהו הם בעצמם”.

מוסיף המחבר: “ואולי דלזה דייק הכתוב לכתוב 'זיהיו בני ישראל במדבר', דמיתור הלשון 'במדבר' שכתבה התורה, מזה למדו בספרי דבגנותן דמלת 'במדבר' שלכאורה מיותרת כאן, באה ללמד דמיד שבאו למדבר חלל זה את השבת; ולדברינו יש לומר בזה ביותר, שדייק הכתוב לכתוב 'במדבר', להורות על ענין זה של מיעוט השמירה, כמו שהמדבר הוא מקום בלתי שמור, ומצד מיעוט השמירה נחשב להם כאילו הוא חסר בשמירת השבת של הכלל כולו”.

הרב דוד הופשטטר, בחיבורו **דרש דוד**, גם מתמיה על זה מאמר חז"ל, באומר: “מדוע מורה מעשהו של המקושש על גנותו של הכלל כולו? הלא היה זה מעשה יחידי של אדם יחיד, שלא הוסח לכך על ידי אחרים, ואף לא השפיע על אחרים לנהוג כמותו, וגם עדיין לא נצטוו אז ישראל במצות ערבות.

” אדרבה, מיד כאשר נמצא מקודש עצים נטלוהו ישראל והניחוהו במשמר עד שיתפרש דינו, ולבסוף אף נסקל על ידי 'כל העדה'; ומדוע אם כן נחשב לגנותם של כל ישראל 'שלא שמרו אלא שבת ראשונה'?

” עוד יש להבין, מאחר שמעשה זה אירע בשבת השניה להיותם במרה”, כאשר ביאר **המלביים**, “שם נצטוו על השבת, מדוע אם כן נכתב רק בפרשה זו, לאחר חטא המרגלים, שהיה כשנה לאחר מכן” (ברם, **הרמבין ורבינו בחיי** לא קבלו את זה למד זמן האירוע, שלדעתם הכל בסדר נכתב, ואכן אירע לאחר מעשה המרגלים, כסדר דכתיב בתורה.).

”כדי לבאר ענין זה, יש להקדים את מה שכתב **רש"י** בסוף פרשתנו (**טו:מא**) למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת עבודה זרה, לומר שהמחלל את השבת כעובד עבודה זרה, שאף היא שקולה ככל המצוות... ואת פרשת ציצית לכך נסמכה לאלו, לפי שאף היא שקולה כנגד כל המצוות, שנאמר (**שם, מ**) 'ועשיתם את כל מצוותי'. ביאור הדבר: שהשבת היא אות הברית שבין הקב"ה לישראל - 'כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ' - ועל כן המחלל אותה ככופר במעשיו של הקב"ה ומעיד עדות שקר שכביכול הקב"ה לא שבת במעשה בראשית; מאידך, המקיים את השבת הרי הוא מכיר ומאמין במציאות הבורא יתברך.

“ כך גם הציצית, שעליה אמרו (סוטה יז.) תכלת דומה לים, ים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד, ובכך מזכירה היא לאדם בכל עת את מציאותו של הקב"ה. וכיון דהאמונה התמידית במציאות ה' היא יסוד כל התורה והמצוות, לכך שקולות מצוות אלו כנגד כל התורה, ומשום כך נסמכו פרשיותיהן לפרשת עבודה זרה, לומר שהפוגם או מזלזל בו, כמוהו כעובד עבודה זרה.

“ לפי זה יתבאר היטב מדוע נכתבה פרשת המקושש דוקא כאן, לאחר מעשה המרגלים, שהרי עצם רצונם של בני ישראל בשליחת המרגלים, וכן מה שהלכו אחר עצתם ושמעו לדבריהם, הכל היה מחמת חסרון אמונה בה'.. ולכן חטאו המרגלים ואמרו: (יג:לא) לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו, ואף ישראל חזרו ואמרו (יד:ג) למה ה' מביא אותנו אל הארץ הזאת לנפל בחרב נשינו וטפנו יהיו לבד? “ דברים אלו הרי הם ככפירה במציאות השי"ת, חלילה, והיא מהות חטאם של ישראל במעשה המרגלים, לפיכך סמכה התורה את כל הפרשיות הללו- תחילה בקרבנות המכפרים על עבודה זרה בשוגג, ועונשו של העושה בזדון וביד רמה; ולאחר מכן בפרשיות מקושש וציצית, כדי להודיע וללמד לישראל את הדרכים בהן יישמרו ממחשבות ודיבורים של כפירה, ותהיה מציאות ה' תמיד לנגד עיניהם, והמה: שמירת השבת- שנודעה מכאן חומרתה שהיא בסקילה- ומצות ציצית שנצטוו ישראל ליתן ציצית בבגדיהם- למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי'.

“ הרי שאף על פי שמעשה מקושש קדם בהרבה לחטא המרגלים, מכל מקום ראה הכתוב לסומכו לחטא המרגלים, כדי להודיע לישראל את הדרך בא ילכו לתקן את אשר עיוותו בחוסר אמונתם.

“ מעתה יובן גם מדוע נחשב חטאו של המקושש בחילול שבת כגנותם של כל ישראל, שהרי מהות הפגם של חילול שבת- החסרון באמונת ה'- לא נמצאה במקושש לבדו, כי אם בכל העם היה פגם כלשהו, כפי שהוכח לאחר מכן בחטא המרגלים, שהיו ראשי העם ומנהיגיו. זהו שבאה התורה ללמדנו באומרה: 'ויהיו בני ישראל במדבר'- שלא היה זה רק פגם של יחיד אשר חילל את השבת וכפר במעשה בראשית, אלא 'בגנותן של ישראל דבר הכתוב', שסופם הוכיח על תחילתם, שכבר אז היה בהן פגם כל שהוא באמונתם בה', שורש פורה ראש ולענה, עד שמרדו בה' במעשה המרגלים, והחטיאו את ישראל.

“ יסוד גדול השמיענו הכתוב בזה: שכיון שכל ישראל תלויים ומושפעים הם זה מזה, הרי מצבו של כל יחיד תלוי במדרגת הכלל, בין לטוב בין לרע. אם העם כולו מצוי במדרגה גבוהה של קדושה וטהרה, אזי גם השפלים והפחותים שבו מתרוממים עמו ואינם יכולים לחטוא בדברים שהן מעיקרי הדת; וכן להיפך. אם העם כולו מצוי

במדרגה בינונית, או אפילו אם יש פגם כלשהו בחדרי ליבם, הרי שהרשעים שבו עלולים להשחית את דרכם לגמרי, ולכפור בעיקר. אם כן, מקושש זה שיחלל את השבת וכפר במעשה בראשית, הוכיח בכך שנתמעטה מדרגת הכלל באמונת ה', כי לולא זה לא היה חוטא בחילול שבת, ולפיכך נחשב מעשהו כגנותם של ישראל". ומי כרב פנחס פרידמאן, בעל השבילי פנחס, לדלות לנו הפחותים את המסרים הנשגבים מזה המעשה הסתום, פרשת המקושש.

פותח הרב את דרושו בהבאת דברי רש"י על הטעם "שנסמכה פרשת מקושש שחילל את השבת לפרשת ציצית, כי כמו ששבת שקולה כנגד כל המצוות, כן מצות ציצית שקולה כנגד כל המצוות, שנאמר: 'למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי'."

" במאמר זה ברצוננו להתבונן במה שמצינו חידוש גדול בדברי חז"ל..כי בעקבות פרשת המקושש שחילל את השבת נתגלגל הדבר שנתן הקב"ה לישראל מצות ציצית (תנא דבי אליהו): 'כשהיו בני ישראל במדבר מה נאמר בהם? זיהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת'. אמר הקב"ה למשה: מפני מה חילל זה את השבת? אמר משה לפניו: רבונו של עולם, איני יודע. אמר לו הקב"ה למשה: אני אומר לך, כי בכל ששת ימי חול יש לו לישראל תפילין בראשו ובזרועו ורואה אותם וחוזר ממעשיו, אבל עכשיו ביום השבת שאין לו תפילין בראשו ובזרועו, לכן חילל זה את השבת. באותה שעה אמר לו הקב"ה למשה: משה צא וברור להם מצוה אחת שיהיו נוהגים בו בשבתות ובימים טובים, זה מצות ציצית, שנאמר: 'דבר אל בני ישראל וגו' ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם, וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה' ועשיתם אותם וגו'."

" בהשקפה ראשונה יש לתמוה הפלא ופלא, הלא כלל גדול שנינו בגמ' (שבת לב.) 'מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייבי'. הנה כי כן איך יתכן שנתגלגלה מצות ציצית לידי ישראל על ידי המקושש שחילל את השבת?.. עוד ראוי להתבונן שחקר הקב"ה את משה: 'מפני מה חילל זה את השבת', וכשהשיב משה שאינו יודע", פירש לו יתברך שסיבת הדבר היא שלא היה לישראל מצות ציצית, שהיתה מגינה ומונעת זה החילול.

מפלפל המחבר: "צריך ביאור: (מפני) מה זכה המקושש שהקב"ה כביכול התבונן בפני מה חילל את השבת?.. ליישב כל זה.. הביאו התוספות (ביב קיט:), בשם המדרש, כי המקושש שחילל את השבת, התכוון לשם שמים בבחינת עבירה לשמה, 'שהיו אומרים ישראל, כיון שנגזרה עליהן שלא ליכנס לארץ ממעשה מרגלים, שוב אין מחוייבין במצוות, עמד וחילל שבת כדי שחיה ויראו אחרים'."

" וצריך ביאור: מנין למדו חכמינו ז"ל לומר שהתכוון לשם שמים? ויש לומר שלמדו כן

מהסמיכות של פרשת המקושש לפרשת ציצית, כי על ידי המקושש שחילל את השבת, ניתנה מצות ציצית לישראל. שתהיה להם שמירה גם בשבת. המה ראו כן תמהו: איך נתגלגלה לישראל מצוה גדולה כציצית על ידי אדם שחילל את השבת? מזה השיגו ברוח קדשם שהסיבה לכך היא, שהמקושש התכוון לשם שמים בבחינת עבירה לשמה; ואף שלא עשה כדין לחלל את השבת, כמבואר בגמ' (שבת ד.) 'אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך', עם כל זאת מאחר שמסר נפשו על השבת לשם שמים, נתגלגלה על ידו הזכות לתת לישראל מצות ציצית שהיא שמירה גם בשבת.

"ונראה להוסיף תבלין לבאר לפי זה הטעם שנתגלגל מן השמים מדה כנגד מדה לתת על ידו מצות ציצית לישראל, בהקדם לבאר הטעם שבחר המקושש מכל המצוות לחזק דוקא את מצות שבת החמורה, על ידי שמסר נפשט להריגה בחילול השבת, ולא בחר לעבור על איזו מצוה לא תעשה, שהעונש עליה הוא רק מלקות. ויש לומר שהמקושש ידע שמצות שבת שקולה כנגד כל המצוות, לכן בחר לחזק את השבת השקולה כנגד כל המצוות, כי בכך הרי יחזק כל המצוות הכלולות במצות שבת.

" מעתה יאירו עינינו להבין מה שסיבב הקב"ה בזכות המקושש לתת לישראל מצות ציצית מדה כנגד מדה, כי מאחר שמסר נפשו על קדושת השבת משום שהיא שקולה כנגד כל המצוות, ורצה לחזק בכך את שמירת כל המצוות במדבר, לכן בזכותו נתן הקב"ה מדה כנגד מדה, מצות ציצית לישראל שגם היא שקולה כנגד כל המצוות.

" הנה כי כן יומתק להבין מה שהקדים הקב"ה לשאול את משה: 'מפני מה חילל זה את השבת', כי בכך רמז לו שישים לבו להתבונן: מדוע חילל ירא שמים זה את השבת לשם שמים, ואף שלא עשה כדין, עם כל זאת, אחר שמסר נפשו לשם שמים, ראוי שבזכותו תינתן לישראל מצות ציצית כדי להצילם מן החטא גם בשבת כשאין להם תפילין.

" נמצא לפי זה כי שני הטעמים על סמיכות פרשת מקושש לפרשת ציצית- הטעם שהביא רש"י..משום ששניהם שקולים כנגד כל המצוות, והטעם של התנא דבי אליהו, כי על ידי המקושש שחילל את השבת ניתנה ציצית לישראל, שני הטעמים עולים בקנה אחד כפתור ופרח, שהרי המקושש בחר לחזק את השבת משום שהיא שקולה כנגד כל המצוות, ולכך ניתנה לישראל מצות ציצית שגם היא שקולה כנגד כל המצוות"___